

*др Маринка Цетинић,
асистент Правног факултета у Београду*

КАЖЊИВИ ДЕЛИКТИ И КРИТЕРИЈУМИ ЗА ЊИХОВО МЕЋУСОБНО РАЗГРАНИЧЕЊЕ

У раду се анализирају врсте деликтних понашања из казненог права и елементи за њихово међусобно разграничење. Свака дефиниција појединог правног појма, па тако и кажњивог деликта, подразумева одређивање елемената карактеристичних за тај појам (конкретну категорију кажњивог деликта) и елемената на основу којих се тај појам разликује од других сличних појмова (остале категорије кажњивих деликата). Полазну основу за утврђивање елемената теоријског разграничења међу постојећим категоријама кажњивих деликата представљају дефиниције у правним прописима, док се додатни критеријуми добијају из преосталих одредаба правних прописа којима то право инкриминише поједину категорију кажњивог деликта.

Кључне речи: Кажњиви деликт. - Кривично дело. - Привредни преступ. - Прекршај.

1. Увод

1. У свакој организованој друштвеној зајединици у облику државе, све више се успостављају, што се она више развија, правила понашања санкционисана апаратом принуде помоћу којих одређене друштвене групе које имају власт управљају друштвеном заједницом и обезбеђују њено несметано функционисање. За разлику од молбе, савета, препоруке и других облика ненормативних исказа, под правном нормом се подразумева захтев обезбеђен физичком принудом којим државни органи и други субјекти, ради управљања људима, регулишу њихова понашања у правцу који је пожељан са становишта друштвено усвојених интереса и вредности. Било да се јављају у облику чињења, било у облику пропуштања, под претњом примене апарата принуде, понашања субјеката се морају кретати у жељеном правцу постављеном у правилима понашања. Када припадници заједнице, тј. субјекти, схвате понашања којима се захтева оно што дозвољавају или наређују правне норме, реализацијом њихових понашања стварају се, престају или мењају правни односи. Међутим, то не значи да правила понашања у друштвеној заједници организованој у облику државе, иако су санкционисана апаратом принуде, поштују сви субјекти у сваком моменту.

Нема сумње да су постојали и увек ће постојати они субјекти који се непожељно понашају, тј. чине оно што су обавезни да не чине, и они који не чине оно што су обавезни да чине. Кршење правила понашања од стране субјеката у целини су негативне друштвене појаве које могу знатно угрозити друштвени поредак. Таква понашања субјеката могу имати мањи или већи негативан исход. Ако се посматра њихова структура с обзиром на последице које изазивају и вредности друштвених добара које повређују или угрожавају најзначајнија су деликтна понашања.

2. Деликтно понашање се у правној теорији дефинише на различите начине. Међутим, "уобичајено је у правној мисли да се прекршај (деликт) генерички одреди као 'кршење', 'повреда' или 'негација права', односно 'повреда правне норме'" (1). Наиме, деликт се најчешће схвата као противно праву, тј. правној норми, односно негација права, те је тако деликт противправно дело. Против оваквог схватања деликта, или - како га теоретичари права називају - правног прекршаја, изнети су, међутим, озбиљни приговори. Мислимо да је у теорији умесно постављено питање "... како је могуће да једна радња - нпр. лишавање живота, неизвршење обавезе, оштећење туђе ствари итд., 'крши' норму или буде (у једнаци норма - право) 'противправна', ако је та радња управо одређена у једном делу норме - у квалификацији убистава, кршења уговора, оштећења туђе ствари итд. као радња 'прекршај' која је увјет за санкцију?" (2). Наиме, деликт се може схватити само када се повеже са свим саставним деловима правне норме: правном обавезом, са једне стране, и санкцијом, са друге стране. То значи да дефиниција деликта мора обухватити оно што чине субјекти, а обавезни су да не чине, исто као и оно што чине субјекти, а обавезни су да чине, уз други део дефиниције, тј. схватања деликта као "понашања оног лица против кога је управљена санкција као последица његовог понашања" (3). Овако схваћен деликт значи да је он кршење или повреда не правне норме у целини, већ негација једног њеног дела - обавезе, са једне стране, и нужна претпоставка примене њеног другог дела - санкције, са друге стране. "То није ништа друго до последица принципа који је општеприхваћен у теорији кривичног права: *nulla poena sine lege, nullum crimen sine lege* - нема санкције без законске норме која обезбеђује санкцију - нема деликта без законске норме која обезбеђује тај деликт" (4). Наведени принцип који је несумњиво израз правног позитивизма у кривичном праву важи и за грађански деликт и грађанске санкције. Међутим, за наше потребе квалификовања понашања као деликта, смисао овог принципа проширићемо и на друге области права, чиме добијамо дефиницију деликта као понашање субјекта супротно ономе означеном као обавеза (чињење ил пропуштање) једино ако нека позитивна правна норма везује санкцију као последицу за то понашање као услов. Дефиниција деликта као понашање субјекта против које је, као последица понашања, управљена санкција, претпоставља да је та санкција управљена управо против тог субјекта зато што одређено

(1) Н. Висковић, *Појам права*, Сплит, 1976, стр. 178.

(2) Н. Висковић, *op. cit.*, стр. 179.

(3) Др Р. Лукић, *Увод у право*, Београд, 1970, стр. 214.

(4) Х. Келзен, *Општа теорија права и државе*, Београд, 1951, стр. 63.

право то понашање сматра неприхватљивим понашањем (деликтом). У праву разликујемо више врста деликата: кривични, грађански, привредни, управни и дисциплински. Према неким теоретичарима, генерички појам деликта се схвата уже (кривични и грађанскоправни и као мање важни дисциплински и административни) (5) или шире (кривични, грађански, привредни, војни, управни, дисциплински, међународни итд.) (6).

3. Пошто се изврши деликт друштвена заједница реагује применом санкције у циљу сузбијања. Санкција се, не узимајући у обзир многобројна и вековима сучељавана различита мишљења о њеној улози у праву, у најширем смислу може дефинисати као мера друштвене реакције предвиђена правним прописом којом се примењује физичка принуда против субјеката који се непожељно понашају како би се на њих и остале субјекте деловало тако да се убудуће уздрже од таквих понашања и како би се предупредила штета која произлази из таквог понашања. У правним системима одређују се субјекти на које се норма односи (учиниоци деликта), затим обавезе одређених субјеката да утврде постојање деликта и најзад, врста и мера принуде коју треба одмерити и извршити над учиниоцем деликта. Наиме, сваки правни пропис предвиђа какво ће понашање субјекта бити квалификовано као деликт или услов за санкционисање од стране трећег субјекта, који ће једном надовезујућом нормом одлучити о три услова: извршењу деликта, одговорности учиниоца и врсти и мери принуде (санкције) над учиниоцем.

4. Свака правна норма садржи одредбу врсте и мере принуде коју субјект санкције треба да одмери да би се извршила над учиниоцем деликта. Када се санкција узме у наведеном смислу, дакле - као принудна мера над учиниоцем деликта, онда се може уочити да постоји више врста санкција. Са једне стране, санкције се међусобно разликују и у зависности су од врсте и тежине деликта, будући да се њима не повређују или угрожавају вредности и добра од подједнаког значаја за организовану друштвену заједницу. Са друге стране, врста санкције није увек иста, већ зависи по вредности добара која се принудом одузимају или ограничавају учиниоцима деликта. Најзначајнија, најраспрострањенија и најтежа санкција јесте казна.

Остављајући по страни све могуће и најразличитије дискусије о схватању појма казне, њу бисмо одредили као правну санкцију којом се у циљу заштите од непожељних понашања примењује одређено зло на учиниоца због учињеног деликта. Састоји се у одузимању или ограничавању неких слобода и права који припадају свим субјектима.

Кажњивост, која не спада у конститутивна својства деликта, логична је последица противправности понашања. "Она нам, као карактеристика кажњивог дела, једино указује на то до чега доводи понашање једне противправне радње у систему казних санкција" (7). Кажњивост, као консенквенца елемента противправности, сигурно спада у она обележја помоћу којих се одређују појмови непожељног понашања.

(5) Др Р. Лукић, *op. cit.*, стр. 215.

(6) Н. Висковић, *op. cit.*, стр. 181.

(7) Др М. Ђорђевић, др А. Михајловски, *Деликти казненог права*, Београд, 1978, стр. 1.

Наиме, оно понашање које је противправно у оквиру казног права, истовремено је и деликт подложен кажњавању.

Тако се долази до тога да је појам кажњивог деликта: "свако противправно понашање (чињење или пропуштање) за које по нашим прописима надлежни орган може изрећи као санкцију одређену казну ако су испуњени и посебни увјети за кажњавање" (8).

Која ће понашања субјекта у одређеној држави бити предвиђена као кажњиви деликти, зависи од носиоца власти, при чему је неопходан посебан опрез када се прописују, јер се њиховим превиђањем омогућава захватање у основна права субјектата, а са друге стране, није могуће сва друштвено непожељна понашања успешно сузбијати кажњавањем.

2. Врсте кажњивих деликата

1. У уводном делу смо показали да су могуће различите класификације деликата у теорији права и њиховим различитим областима, а то се јавља и у такозваном казном праву. Термин казно право јавља се у новијој југословенској теорији као покушај да се једним појмом одреде све врсте кажњивих деликата које постоје у нашем правном систему. Могуће поделе кажњивих деликата условљене су различитим решењима у погледу њихове правне природе, тежине и значаја, те се отуда не могу једнако третирати ни у погледу мера које се на пољу права предвиђају за њихово сузбијање. Отуда и разлике у погледу садржине казног права. Према распрострањенијем, ужем схватању, казно право би обухватило следеће деликте: кривична дела, привредне преступе и прекршаје (9), док се, према ширем схватању, уз ове три групе кажњивих деликата сврставају у казно право још и дисциплински деликти (10).

Нема сумње да деликти као кажњива понашања могу повлачити различите санкције, али је само на неке међу њима могућно реаговање казном. Отуда деликти који као реакцију повлаче казну, чине кажњиве деликте.

Ми смо мишљења да систем кажњивих деликата у нашем праву чине поред кривичних дела, привредних преступа и прекршаја и дисциплински деликти као резултат сличности која произлази из њихове деликтне природе. Наиме, сва ова понашања су друштвено непожељна, па се друштво од њих штити применом правних санкција према учиниоцима, а посебно применом једне њене врсте - казне. То подједнако важи како за кривична дела, привредне преступе и прекршаје, тако и за дисциплинске деликте јер се и за њих може по позитивном праву као реакција изрећи казна.

Постојање четири наведене категорије кажњивих деликата у нашем казном праву захтева њихово појмовно одређивање и међусобно

(8) Др Ђ. Златарић, *Кривично право*, Опћи дио, I свезак, Загреб, 1977, стр. 3.

(9) Др М. Ђорђевић, др А. Михајловић, *оп. cit.*, стр. 4.; Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право*, Општи део, Београд, 1987; О. Перић, *La responsabilité penale des personnes morales l'exemple du droit yugoslave*, "Revue internationale de criminologie et de politique technique," No 3, Geneve/Suisse, 1989, стр. 279.

(10) Др Ђ. Златарић, *оп. cit.*, стр. 4; др Љ. Бавџон - др А. Шелић, *Kazensko pravo, Splošni del*, Љубљана, 1987, стр. 18; др В. В. Водинелић, *Грађанско право*, Београд, 1991, стр. 79.

разграничење, пре свега на теоретском нивоу, чиме би се омогућило конкретизовање овог разграничења и у законодавној пракси.

Свака дефиниција појединог правног појма, па тако и кажњивог деликта, подразумева одређивање елемената карактеристичних за тај појам (конкретну категорију кажњивог деликта) и елемената на основу којих се тај појам разликује од других њему сличних појмова (остале категорије кажњивих деликата). Свакако да полазну основу за утврђивања елемената теоријског разграничења међу постојећим категоријама кажњивих деликата представљају дефиниције у правним прописима, док се додатни критеријуми добијају из преосталих одредаба садржаних у правним прописима којима то право инкриминише свака од наведених категорија кажњивих деликата. Нажалост, обим овог рада не дозвољава да се анализом обухвате и дисциплински деликти.

3. Појам кривичног дела и критеријуми за разграничавање од других категорија кажњивих деликата

1. Кривично дело представља друштвено опасно, противправно, законом предвиђено, видно проузроковање последице људском радњом. Елементи општег појма карактеристични за кривично дело јесу, дакле, друштвена опасност, противправност, предвиђеност у закону, виност и дело човека.

У чл. 8. КЗ СФРЈ кривично дело је одређено као "друштвено опасно дело... чија су обележја одређена законом", што значи да наш законодавац стоји на становишту да је друштвена опасност појамно обележје кривичног дела. Једно одређено непожељно понашање инкриминише се као кривично дело зато што се такво понашање сматра друштвено опасним, тј. са становишта друштвених интереса у тој мери непожељним, да је потребно да се кривично правним прописима одреди као кривично дело с обзиром на њихов обим, садржину и значај у датом историјском оквиру, економском и политичком развоју. Друштвено опасно је оно дело којим се повређују или угрожавају оне друштвене вредности и односи који су од највећег значаја и чијим се повређивањем ствара опасност и за цео систем установљених друштвених односа. Отуда се друштвена опасност кривичног дела јавља и као садржај и као мера штетности, односно непожељности одређеног понашања, процењено са друштвених интереса у одређено време и у датом друштвеном уређењу.

Једно понашање, да би било кривично дело, обавезно мора у кривичноправном пропису бити санкционисано као такво, односно његова обележја морају бити одређена законом. Принцип *nullum crimen nulla poena sine lege* у области кривичних дела и у свом политичком значају ("никоме не може бити изречена казна или друга кривична санкција за дело за које, пре него што је учињено, није законом била прописана казна" - чл. 3. КЗ СФРЈ), и у свом правном значају ("кривично дело је друштвено опасно дело чија су обележја одређена законом") спроведен је до последње консеквенце. Отуда се ни кривична дела ни казне не могу установљавати прописима нижег ранга од закона, као што би, на пример, биле уредбе, одлуке, односно државни општи акти нижи од закона.

Противправан карактер кривичног дела законодавац није истакао утврђујући општи појам кривичног дела као посебан елемент, сма-трајући то непотребним, јер је противправност, по својој природи, садржана у сваком законском бићу кривичног дела. Противправност као елемент општег појма кривичног дела значи да постоји претпоставка за свако кривично дело које одговара законском опису да је без изузетка противправно, како је то у уводу показано.

Да би учинилац био кажњен за кривично дело, савремено кри-вично право једнодушно захтева да је он још и крив за то дело, тј. да је испуњен комплекс претпоставки о томе да се једно дело може субјек-тивно приписати учиниоцу. Виност, са једне стране, претпоставља конкретну способност учиниоца да схвати значење одређеног кри-вичног дела и да се у складу са тим понаша - урачунљивост, и, са друге стране, одређени психички однос учиниоца према властитом делу - "учинилац је кривично одговоран само када је учинио кривично дело са умишљајем или из нехата" (чл. 11. КЗ СФРЈ). Наведене поставке се заснивају на систему субјективне одговорности по коме се за кривично дело не може бити одговоран на основу самог проузроковања последице (објективна одговорност) већ тек на основу утврђивања постојања субјективних својстава учиниоца и његовог субјективног односа према ономе што је проузроковао.

2. Иако наши кривични закони не истичу изричито да учинилац кривичног дела може бити само човек, из њихових прописа то несум-њиво произлази. "Само човек, личност која се формира у конкретним социјалнополитичким условима друштвеног живота, која учини оно или ово у закону фокусирано друштвено опасно дело може бити призната као субјект кривичног дела" (11). Значи да учинилац кривичног дела може бити само оно лице које је у остварењу кривичног дела учествовало лично својом властитом радњом, што је логична последица кривичне одговорности као субјективне категорије. Према томе, код ове категорије кажњивих деликата, учинилац (активни субјекат) може бити само човек.

Кривична дела се од осталих категорија кажњивих деликата разликују и према казнама. Анализом осталих одредаба кривичних закона долазимо до резултата да се међу казнама које се примењују према учиниоцима кривичних дела, с обзиром на то да спадају у ред најтежих кажњивих деликата, јављају и најстроже казне. Само за њих се може изрицати, додуше изузетно али ипак може, смртна казна или дуго-трајне казне лишења слободе, док се за мање друштвено опасна кривична дела изричу новчане казне. То је логична последица примене принципа нашег казненог права по коме казна треба да буде сразмерна тежини учињеног деликта и степену одговорности учиниоца.

Конечно, за утврђивање постојања у конкретном случају кри-вичног дела, за утврђивање кривичне одговорности и одмеравање казне на основу посебно законом регулисаног поступка, надлежни су само судови и то судови опште надлежности (редовни судови) а од специјализованих суда војни судови.

(11) Др М. Ђорђевић, др А. Михајловски, *op. cit.*, стр. 72.

4. Појам привредног преступа и критеријуми за разграничење од осталих категорија кажњивих деликата

1. "Привредни преступ је друштвено штетна повреда прописа о привредном или финансијском пословању која је прописом надлежног органа одређена као привредни преступ" (чл. 2. Закона о привредним преступима). Привредне преступе у нашем казненоправном систему карактеришу, након Новеле Закона о привредним преступима којом је општи појам привредног преступа у знатној мери измењен, следећа општа обележја:

а) привредни преступи су друштвено штетна дела јер су проузроковали или су могли проузроковати теже последице;

б) они су противправна дела тиме што представљају повреду правила привредног или финансијског пословања; и најзад,

в) они су деликти који су одређени прописом надлежног органа.

Основ инкриминисања сваког деликта налази се у непожељности тог понашања и његовог друштвеног значаја са гледишта интереса у датом друштву. У нашој теорији казног права садржина привредног преступа је предмет дугогодишње расправе теоретичара који нису успели да изнађу једнодушно решење чак ни након Новеле Закона о привредним преступима којом је покушано постављање основа за то. Наиме, бројна група аутора сматра да је садржина привредног преступа изражена у њиховој друштвеној опасности и да је то уједно и разлог инкриминисања овог деликта као посебне категорије у нашем казненом праву (12). И више од тога, сматра се да привредни преступи са криминално-политичке тачке гледишта, тј. по степену друштвене опасности, могу одговарати кривичним делима, нарочито у области привреде, тј. да, ако се има у виду да су то деликти пре свега правних лица, нису ништа лакши од кривичних дела. Насупрот њима, мања група аутора, ослањајући се на изостанак елемента друштвене опасности у појмовном одређивању привредног преступа у Закону о привредним преступима пре његове новеле, закључује да друштвена опасност није ни обележје привредног преступа, нити представља правни основ за кажњавање за привредне преступе (13). Дефиниција привредног преступа која је допуњена формулацијом привредног преступа као друштвено штетне повреде прописа несумњиво представља уношење једног новог, до сада непознатог, материјалног елемента у његов законски појам. Међутим, иако се слажемо да нова законска дефиниција

(12) Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *op. cit.*, стр. 15-16; др М. Ђорђевић, др А. Михајловски, *op. cit.*, стр. 111-115; др М. Ђорђевић, *Кривична одговорност правних лица*, Београд, 1968, стр. 65; др М. Ђорђевић, *Однос и разлика привредних преступа према кривичним делима*, "Правни живот", бр. 11-12, 1958, стр. 1-2; др М. Врховић, *Разликовање кривичних дела, привредних преступа и прекршаја* (I), бр. 2, "13. мај", 1982, стр. 40-41; др О. Павић, *Разматрање о појму привредних преступа у нашем правном систему*, Збирка "Привредни криминалитет", Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 1977, стр. 315; др М. Ђокић, *Критеријуми за разграничавање прекршаја односно привредних преступа и кривичних дела "сродних" по својим обележјима*, "Правни живот", бр. 4, 1963, стр. 34-35.

(13) Ј. Црногорчевић, др М. Ђокић, *Закон о привредним преступима са коментаром и судском праксом*, Београд, 1966, стр. 9; др З. Обрадовић, *Нешто о односу између кривичних дела, привредних преступа и прекршајних дела*, "Правни живот", бр. 12, 1956, стр. 31.

није ни формална, ни нормативна, већ материјално-формална дефиниција која се базира на новом обележју - друштвена штетност, ипак не мислимо да то значи садржинско изједначавање привредних преступа и кривичних дела. Наиме, управо друштвена штетност као елемент општег појма привредног преступа чини дефиницију различитом од уобичајене материјалноформалне дефиниције кривичног дела која се базира на појму друштвене опасности. Материјална дефиниција једног деликта има несумњиво своју легалну димензију, а оцена њеног значаја даје се уз ослонац на друштвене вредности које су нашле своју заштиту у законским бићима деликта. У историјском тренутку у ком се ми сада налазимо, у време промена економске структуре и политичког значаја привредних односа, привредни преступ треба да изгуби значај који је имао, или се бар мислило да има као "кривично дело правних лица" и треба да остане само друштвено штетно деликтно понашање правних и одговорних лица. Мислимо отуда да је само кривично дело друштвено опасно (има довољно простора у оквиру кривичних дела против привреде за кажњавање за кривична дела), док је привредни преступ (па и остале категорије кажњивих деликата) само друштвено штетно понашање, односно друштвено штетан карактер привредног преступа и раздваја овај деликт од друштвено опасног кривичног дела. Из тог произлази да се не слажемо са схватањем да "... израз 'штетност' са становишта одређених државнодруштвених интереса, у суштини има истовешно значење што и израз друштвена опасност" (14). Нема сумње да је непожељност понашања услов за сврставање у кажњиве деликте. Али, са становишта процене правно непожељног понашања, са гледишта државнодруштвених интереса, постоје разлике између друштвене опасности и друштвене штетности. Друштвена опасност одређеног деликта значи да се њиме наноси повреда или да се угрожавају друштвени односи највећег значаја, док се друштвено штетним деликтом повређују или угрожавају односи који су само део целине друштвених односа. Према томе, иако се у крајњој линији одређеним деликтом, било којим, врећа друштвенополитички систем у целини, ипак постоји разлика између опасности или само штетности за њега. Привредни преступ указује на штетност за друштвене интересе, али не и у односу на конкретни објекат заштите, што се види из тога што је могао или је изазвао теже последице. Ако бисмо прихватили мишљење неких теоретичара, онда бисмо дошли до закључка да су сва деликтна понашања друштвено опасна (тешко прихватљиво и објашњиво за, нпр., дисциплинске деликте) чиме та карактеристика, будући својствена свим деликтним понашањима, не би могла бити критеријум оцене њихове тежине нити разграничења. Чини нам се неопходним да у новим друштвеним условима у којима живимо привредни преступ добије положај деликта мање тежине од кривичног дела и у том смислу предлагемо да се у предстојећим изменама казненог законодавства изврши одговарајућа измена положаја привредних преступа као категорије кажњивих деликата која на лествици стоји иза кривичног дела, али испод прекршаја. Привредни преступи су средње тешка дела у односу на кривична дела и прекршаје, јер је за кривична дела прописана и смртна казна, док је за прекршаје само новчана казна.

(14) Др М. Ђорђевић, др А. Михајловски, *op. cit.*, стр. 203.

У уводном излагању смо показали да је противправност неоспоран конститутиван елемент појама свих кажњивих деликата, те отуда тај услов важи и за привредне преступе. Међутим, противправан карактер привредних преступа изражен је у законској дефиницији према којој се привредни преступ јавља као "повреда правила привредног или финансијског пословања".

Принцип легалитета у области привредних преступа доживљава своју промену у правцу да они могу бити предвиђени законом или уредбом донетом на основу закона. Чињеница да се привредни преступ може инкриминисати и прописом нижег ранга од закона може се образложити, али то не значи да се мора и одобрити. Ако се правно регулисање у области привредног преступа мора прилагодити потреби за честим променама и допунама прописа с обзиром на то да је наш привредни живот у константном развоју, то не значи да не би требало наћи потребну форму (закон) за њихово стабилније и дугорочније регулисање. Иако су привредни преступи специфична и само нама својствена категорија кажњивих деликата, с обзиром на њихову друштвену штетност и кажњивост сразмерну тежини учињеног деликта, требало би да принцип легалитета буде потпуније прихваћен код њиховог инкриминисања. Тиме би се омогућило изражавање његовог политичког значаја као гаранта правне сигурности грађана и правних лица, њихових слобода и права као неопходног обележја правне државе, и његовог правног значаја у смислу да би само законодавац могао инкриминисати привредне преступе.

2. Привредни преступ је у нашем казненом праву деликт не само физичког лица већ и самог правног лица (чл. 6. Закона о привредним преступима). За исти привредни преступ одговарају како правно лице које га је учинило, тако и одређено лице које је као одговорно лице вршило одређени круг послова у области привредног или финансијског пословања у оквиру правног лица којим је привредни преступ учињен. Одговорност правног лица за привредне преступе није акцесорна јер, иако произлази из чињења или пропуштања дужног надзора од стране органа управљања или одговорног лица или радње другога лица које је било овлашћено да поступа у име правног лица, правно лице према Закону о привредним преступима одговара самостално и независно од тога да ли је одговорно и физичко лице. Значи да је одговорност правног лица и одговорног лица у правном лицу паралелна и самостална и да ови субјекти представљају самостални казненоправни субјективитет.

Као изразито спорно питање виност није издвојена у законској дефиницији као елемент општег појма привредног преступа. То не треба да чуди ако се има у виду да је привредни преступ првенствено дело правног лица, а сасвим је нерашчишћено да ли је виност као основ за казнену одговорност могуће поставити и код правних лица. Из одредбе којом је одређен правни основ казнене одговорности правних лица за привредне преступе (чл. 10. Закона о привредним преступима) многи теоретичари извлаче закључак да "то што правна лица противправне радње обављају преко својих органа или појединаца не може ништа да промени на плану одговорности правног лица, јер такве радње јесу дела искључиво правних лица у чије име се врше... те се

радње могу сматрати на специфичан начин одређене колективном вољом или свешћу правног лица” (15). Овакво схватање се заснива на идеји да цео колектив има свест о извршењу привредног преступа или вољу управљену на њихово остварење те отуда...”постојање тих психичких основа даје њиховој одговорности за привредни преступ субјективан карактер” (16). Мишљења смо да правна лица као правни субјекти не могу имати психичке односе потребне за виност, односно субјективну казнену одговорност, те се придружујемо мањој групи аутора који сматрају да се казнена одговорност правних лица заснива на објективној одговорности, тј. на самом проузроковању независно од постојања психичких односа учиниоца према делу (17). На бази анализе исте законске одредбе (чл. 10. Закона о привредним преступима) долазимо до закључка да је за одговорност правних лица довољно да је орган управљања, одговорно лице или друго лице које је било овлашћено да поступа у име правног лица предузело радњу (чињење или нечињење) или да је орган управљања, односно одговорно лице пропустило дужан надзор и да је услед тога наступила забрањена последица. Питање урачунљивости и виности потпуно је ирелевантно јер је за одговорност правног лица довољно да су испуњени само претходни услови (18). Мислимо да гледиште којим се одбија објективна одговорност аргументом да ”... тешкоће које за спровођење концепције о субјективној одговорности треба решити кроз презумпцију виности” (19) потврђује његова неодрживост, јер свака пресумпција виности води ка објективној одговорности.

5. Појам прекршаја и критеријуми за разграничење од осталих категорија кажњивих деликата

1. ”Прекршаји су повреде правног поретка утврђене законом и другим прописима за које се предвиђају прекршајне казне и заштитне мере (чл. 1. Закона о прекршајима СР Србије). Према томе, прекршај у нашем казненом систему на основу законске дефиниције представља

(15) Др М. Врховшек, мр П. Јеремић, *Закон о привредним преступима са коментаром, судском праксом и регистром појмова*. Београд, 1990, стр. 41; Исто; др Б. Златарић, *Проблеми привредних деликата*, ”Наша законитост”, бр. 2, 1955; др Н. Срзентић, *Проблеми привредних деликата*, ”Архив за правне и друштвене науке”, бр. 3-4, 1954; др Ј. Таховић, *О кривичној одговорности правних лица с обзиром на карактер наших привредних организација*, ”Архив за правне и друштвене науке”, бр. 3-4, 1954, стр. 371; др Б. Ђосић, *Правна лица и њихова казнена одговорност*, ”Гласник адвокатске коморе за АПВ”, бр. 1, 1957, стр. 6; Б. Лазаревић, *Прилог питању кривичне одговорности правних лица*, ”Правни живот”, бр. 7-8, 1955, стр. 40; др М. Ђорђевић, др А. Михајловски, *op. cit.*, стр. 4; мр М. Врховшек, *Прилог критици постојеће одговорности правних и одговорних лица за привредне преступе*, ”Наша законитост”, бр. 9, 1984, стр. 1001.

(16) Др Ј. Таховић, *op. cit.*, стр. 370.

(17) Др М. Ђорђевић, др А. Михајловски, *op. cit.*, стр. 130.

(18) Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *op. cit.*, стр. 237; Ј. Црногорчевић, *О новој концепцији привредних преступа*, ”Југословенска ревија за криминологију и кривично право”, бр. 3, 1973, стр. 288; Ј. Црногорчевић, *Деликти у казненом систему Југославије и потреба даљег развика тог система*, ”Југословенска ревија за криминологију и кривично право”, бр. 2, 1967, стр. 156;

(19) Проф. др М. Грубач, проф. др О. Перић, доц. др С. Пихлер, *Основи права о привредним преступима*, Београд, 1982, стр. 82; О. Перић, *op. cit.*, стр. 285.

такав деликт чија су општа обележја или елементи: а) прекршај је повреда правног поретка; б) он је деликт одређен законом или другим прописом; и в) он је дело за које су предвиђене прекршајне казне и заштитне мере.

Наведена законска дефиниција прекршаја и њени елементи јасно указују на то да је одређивање појма прекршаја и даље отворено, те да је нејасна његова теоријска и законодавна концепција. Лако се уочава велика разлика између законске дефиниције прекршаја и осталих проучених дефиниција кажњивих деликата, јер док су претходне садржински потпуне дефиниције, ова не садржи све потребне елементе на основу којих би се разграничио овај деликт од осталих кажњивих деликата нашег казненог права. Наиме, дефиниције кривичног дела и привредног преступа су материјалноформалне, а дефиниција прекршаја је само формално допуњена једним новим формалним елементом - санкцијом предвиђеном за прекршај - као најважнијим критеријумом за разграничење познатих кажњивих деликата. Тиме се хтело, највероватније, избећи незахвално опредељивање да ли између прекршаја и осталих кажњивих деликата постоји квалитативна или само квантитативна разлика. То можда јесте рационалан гест законодавца, али тиме, тј. својом неодређеношћу, директно погодује анархији у овој области правних прописа.

Објекат заштите у деликтном праву има велики значај у изграђивању општег појма сваког појединог облика неправга. Међутим, док се код кривичних дела и привредних преступа објекти заштите не наводе у дефиницији општег појма самог деликта, дотле је код прекршаја управо то учињено. Наиме, тумачење законске дефиниције прекршаја као "... повреде јавног поретка..." недвосмислено даје закључак да је управо јавни поредак објекат заштите прекршаја, те тако и основни елемент његовог појма. Мислимо да, иако ћемо се изложити ризику озбиљне критике, није било потребно објекат заштите уносити у законску дефиницију. Чини нам се да је законодавцу повод за овакво решење било изричито разграничење прекршаја и кривичног дела и привредног преступа. Наиме, чињеница је дугогодишња потреба нашег казненог законодавства за јаснијим разграничењем постојећих категорија кажњивих деликата. Међутим, нама се чини да елемент - објекат заштите - предвиђен само код једне категорије кажњивог деликта као саставни у његовој дефиницији није најсретније решење. Наиме, такво решење указује, с једне стране, на недоследност у третирању појединих категорија кажњивих деликата, а са друге стране, дозвољава неограничено умножавање прописа о прекршајима и санкционисање и за она непожељна понашања која не захтевају репресивне мере за њихово сузбијање. Но, како је то већ учињено, остаје нам да објаснимо да се одређена непожељна понашања квалификују као прекршај, а тиме и разграничавају од кривичних дела и привредних преступа, на основу формалног законског описа прекршаја као повреде јавног поретка. Прекршај као повреда јавног поретка представља повреду друштвене дисциплине, односно оно непожељно понашање којим се нападају или угрожавају друштвени интереси мањег значаја, тј. који представљају повреду друштвене дисциплине. Остаје да се у систему кажњивих

деликата изврши разграничавање између кривичних дела, привредних преступа и прекршаја према законском бићу кажњивог деликта.

Као и код кривичних дела, противправност прекршаја није законодавац истакао утврђујући општи појам прекршаја као посебан елемент. Међутим, будући да је јавни поредак део целокупног нашег правног система, онда прекршај као повреда јавног поретка представља противност правном пропису, те је тако противправност општа претпоставка за сваки прекршај.

Једно дело, да би било прекршај, мора обавезно бити предвиђено законом или неким другим правним прописом. На први поглед посматрано, из тога произлази да се принцип законитости у одређивању свих категорија кажњивих деликата па тако и прекршаја јавља у пуном облику. "Кривична и прекршајна реакција на понашања која оправдавају кажњивост у нашем систему казног права не може бити легитимна уколико се не ради о понашању које прије него што је било реализовано није било прописано као кажњиво дело (кривично дело односно, прекршај) и није била прописана казна за то дело" (20). Међутим, мислимо да је то само питање, а не закључак, јер се за кривична дела прописивање ограничава на закон, а за прекршај поред закона долази у обзир и други правни пропис. Управо овакво стање намеће аргументовану критику, јер у једном делу казног права постоји појава која доводи у питање спровођење принципа легалитета у правном, па чак и у друштвеном облику. Наиме, бројност могућих органа за доношење прописа о прекршајима, њихова недовољна стручност, неусклађеност међусобних односа доводи све више и више до појаве бића прекршаја са непрецизним формулацијама те тако и проширења репресије за прекршајна понашања. Сматрамо да се због специфичности правне природе прекршаја принцип законитости мора бар у његовом легитимном смислу, као гаранта правне сигурности грађана и правних лица, њихових слобода и права а посебно као гаранта за остварење правне државе поштовати до крајњих консеквенци. То значи инкриминације прекршаја прецизно формулисати, међусобно ускладити, рашчистити сличне, или, чак, исте формулације у различитим правним прописима. Да је прихваћена идеја о усклађености прописа као и усклађености рада органа који би високо стручно доносили прописе о прекршајима, ова немила ситуација не би била више обележјем нашег прекршајног права.

И најзад, последњи елемент општег појма прекршаја јесте кажњивост изражена кроз могућност прописивања казни али и заштитних мера уз њих. За прекршај је предвиђена као санкција новчана казна, казна затвора и уз њих заштитне мере. Кажњавање за прекршај има за сврху поштовање правних прописа од стране грађана и правних лица и њихово дисциплиновање. Ако се овако посматра сврха казнене легислативе у области прекршаја, онда се не може прихватити постојање поред новчане казне и казне затвора. Будући да смо мишљења, што ћемо касније и образложити, да прекршаји нису друштвено опасна понашања, сматрамо да нема оправдања за постојање казне затвора. "Друшт-

(20) Др Ж. Хорватић, *Кривично и прекршајно реаговање на понашања која оправдавају кажњивост*, "Југословенска ревија за криминологију и кривично право", бр. 3-4, 1986, стр. 19.

вена штетност прекршаја не би требало бити оправдање за примјену казне затвора. Ову врсту казне требало би задржати у области друштвено опасних кажњивих дела” (21). У складу са тим прихватимо и став (22) да се према садашњој расподели кажњивих понашања могу извршити измене у правцу да они прекршаји чија су обележја друштвено опасност пређу у кривична дела, а да из кривичног права пређу у област прекршаја она понашања која нису друштвено опасна, већ само друштвено штетна.

2. Теорија казненог права готово да је беспомоћна када треба одредити да ли се прекршаји материјално разликују од осталих кажњивих деликата, или је та разлика само формална. Нама се чини јасним да разграничење прекршаја није учињено на нивоу општег појма, јер дефиниција прекршаја не садржи у себи никакав материјални елемент (нити друштвену опасност нити друштвену штетност). Отуда значи да је препуштено правној теорији и судској пракси да дају смернице за казнено регулисање и утврђивање одлучујућег елемента на основу којег ће се одлучивати да ли једно непожељно понашање треба сврстати у кривична дела, привредне преступе или прекршаје у постојећем систему правних норми.

Бројни аутори у домаћој теорији казненог права који су се изјашњавали о овом питању могу се поделити на две групе. Бројнију групу чине они који сматрају да између кривичних дела и прекршаја нема разлике по питању друштвене опасности, већ да је та разлика само квантитативна (23). Мањи део аутора заступа гледиште да је друштвена опасност само обележје кривичних дела и да се прекршај квалитативно разликује као облик кажњивог понашања (24). Сматрајући да је законска дефиниција прекршаја ипак само формална, а у складу са нашим ставом да су само кривична дела друштвено опасна, сврстали бисмо се међу оне који мисле да прекршаји нису друштвено опасна понашања. ”Радикална граница између те двије врсте кажњивих дјела у јединственом правном поретку кажњивих понашања, није према томе различит ступањ друштвене опасности, већ то што кривична дјела јесу а прекршаји нису друштвено опасна дјела. Друштвена опасност као основни принцип цјелокупног кривичног права није и принцип цјелокупног казненог права (курзив М. Цетинић)... Када се употребљава у правном значењу, друштвена опасност је *terminus technicus* који се од-

(21) Др Ж. Хорватић, *op. cit.*, стр. 24; ”казна затвора у прекршајном казненом праву не може да има онај значај који има са гледишта кривичног права, нарочито као средство специјалне превенције, односно као средство васпитног утицаја на деликвента (с обзиром на то да кратко траје)”; др М. Ђорђевић, др А. Михајловски, *op. cit.*, стр. 223-224.

(22) Др Ж. Хорватић, *op. cit.*, стр. 14.

(23) Др М. Ђорђевић, др А. Михајловски, *op. cit.*, стр. 204; и даље; др А. Михајловски, *Разграничење кривичног дела и прекршаја*, ”Југословенска ревија за криминологију и кривично право”, 1975/2; стр. 205; С. Пихлер, *Прекршаји у казненом систему Југославије*, Београд, 1984, стр. 22; Б. Пантић, *Положај и улога органа за прекршаје у заштити југословенског поретка*, Реферат са саветовања, Цавтат, 1979, стр. 137; др Н. Мрвић, *Прекршаји у правном систему*, Београд, 1984, стр. 22.

(24) Др Ж. Хорватић, *op. cit.*, стр. 13; Л. Клајн, *Нека теоретска методолошка питања правног кажњавања привредних преступа и прекршаја*, Реферат са саветовања Савеза удружења за кривично право и криминологију Југославије, Блед, 1986; Ј. Црногорчевић, *Основни казненог правног система СФРЈ*, Београд, 1958, стр. 12; М. Бркић, Ј. Црногорчевић, *Основни закон о прекршајима*, Београд, 1959, стр. 9.

носи на кривично право и то управо на садржај који се њиме означава. Тако тумачећи појам друштвене опасности, сматрам да је законодавац употријебивши у чл. 1, ст. 2. КЗ СФРЈ израз 'друштвена опасност', мислио управо на опћениту опасност одређених понашања, на њихову штетност по друштво, између којих се врши одабир оних понашања која су толико штетна да су и друштвено опасна у кривичноправном смислу" (25). У складу са оним што смо изнели као своје мишљење код привредних преступа, друштвена штетност је обележје како привредних преступа, тако и прекршаја, док су само кривична дела друштвено опасна. Мислимо, наиме, да се непожељност једног понашања може модификовати као друштвена штетност а да самим тиме не буде окарактерисана и као друштвена опасност. Како привредни преступи нису друштвено опасни, тим пре прекршаји то не би могли да буду. Нема сумње да тако долазимо и до могуће хијерархије кажњивих деликата, а нарочито онда када се узимају у обзир и дисциплински деликти. Мислимо да би се на тај начин оформила једна област правне науке, а то је казнено право, и да би се уједно дале смернице за криминалнополитичке основе за поједине кажњиве деликте у оквиру њега.

Основни закон о прекршајима узима за основни и главни субјекат физичко лице. Међутим, у прекршајном праву остављена је могућност да и правно лице буде субјектом прекршаја, али ограничено. Наиме, правно лице казниће се за прекршај онда када је то прописом о прекршају одређено (чл. 38, ст. 1). Спорно питање виности правних лица код прекршаја је од мањег значаја јер је за главни субјект прекршаја одређено физичко лице. Све оно што смо написали о одговорности правних и физичких лица код привредних преступа, применљиво је и на прекршаје.

И на крају, за прекршаје се утврђују и казне изричу посебни органи, као што су судија за прекршаје, већа за прекршаје и неки органи управе.

Очигледно је да правни елементи појединих категорија кажњивих деликата нису прецизно разрађени. Појмови опасност, штетност, јавни поредак, систем казни непрецизно су разграничени, тако да би било потребно њихово јасније разграничење у позитивном законодавству. Поједине одредбе сврставају се у различите прописе, те тако једно непожељно понашање добија кажњивост по више различитих основа. То се нарочито односи на прекршаје, који у систему прописа нису јасно разграничени од неких кривичних дела и привредних преступа. Отуда се поједина слична или, чак, иста понашања предвиђају у различитим одредбама различитих прописа, те тако постају истовремено и прекршаји и кривична дела и привредни преступи. Стога истоветност, сличност и несумњиве разлике између појединих категорија кажњивих деликата указују на потребу потпунијег обрађивања једне целовите гране правне науке уобличене у казнено право. Остаје нам да за сада, ограничивши се само на прве три категорије кажњивих деликата, предложимо измену постојећег законодавства и правне регулативе у овој области у правцу јаснијег и потпунијег разграничења појединих категорија. Мислимо да је за то сада врло погодан тренутак,

(25) Др Ж. Хорватић, *op. cit.*, стр. 13.

јер предстоји легислативно уобличавање не само кривичног законодавства, већ и осталих прописа којима се инкриминишу кажњиви деликти.

(Примљено 16. децембра 1992)

Dr. Marinka Cetinić,
Assistant at the Faculty of Law in Belgrade

PUNISHABLE DELICTS AND CRITERIA FOR DISTINCTION

Summary

The subject matter of the article are wrongful conduct in the sphere of penal law and elements for their mutual distinguishing. Any definition of legal notion, including the one of punishable delict, presupposes defining the elements characteristic for such notion (specific category of punishable delict) and for the elements serving as a basis to distinguish between similar notions (i.e. remaining categories of punishable delicts).

Starting basis for determining the elements of theoretical delimitation among the existing categories of punishable delicts are the definitions in the legislation, while additional criteria are found in the remaining provisions which incriminate specific categories of punishable delicts.

Key words: *Penal law. - Punishable delict. - Criminal offence. - Economic infraction. - Violation.*

Marinka Cetinić,
assistante à la Faculté de Droit de Belgrade

LES DÉLITS PUNISSABLES ET LES CRITÈRES DE LEUR DÉLIMITATION

Résumé

L'auteur analyse les types des comportements délictueux du domaine du droit pénal et les éléments de leur délimitation. Chaque définition de chaque notion juridique, y compris celle du délit punissable implique la définition des éléments caractéristiques de cette notion (la catégorie concrète du délit punissable) et les éléments sur la base desquels ce délit se distingue des autres notions semblables (les autres catégories des délits punissables). La base de départ pour la définition des éléments de la délimitation théorique entre les catégories existantes des délits punissables est constituée par les définitions dans les règlements juridiques, alors que les critères supplémentaires sont obtenus à partir des autres dispositions des règlements juridiques par lesquels on incrimine les catégories particulières du délit pénal.

Mots clé: *Droit pénal. - Délit punissable. - Acte criminel. - Infraction économique. - Infraction.*